

ROK PO DEVALVACI.

I.

Zákonem ze dne 17. února 1934, č. 25 Sb. z. a n. byl snížen zlatý obsah měnové jednotky se 44'58 miligramu zlata na 37'15 miligramu. Od provedení devalvace dělí nás tudíž právě jeden rok, doba snad dostatečně dlouhá, abychom mohli s jistým odstupem, který je prvním předpokladem objektivní kritiky a na základě statistických dat, která jsou k dispozici, tedy objektivně a nikoli na základě pouhých dojmů, pokusiti se o odpověď na otázku, jaký vliv měla na vývoj našeho hospodářství. Je to konečně nutné, protože nezaujatý posuzovatel hospodářských věcí jistě si uvědomil nápadný rozdíl v hodnocení hospodářských čísel před rokem a dnes. Před rokem bylo vše „šedé v černém“, vše bylo špatné, i neklamné známky obratu k lepšímu, kdežto dnes je vše až příliš růžové. Dnes a denně jsme ujišťováni, že se devalvace podařila a splnila svůj účel, při čemž se důkaz o tom promítá. Nelze se konečně divit členům vlády — ministra financí nevyjímaje — že posuzují svoje dílo velmi shovívavě. Ale je jistě jen v zájmu pravdy, podívat se na vývoj poměrů po devalvací kriticky na podkladě čísel, jež mohou býti kontrolována.

Byl jsem odpůrcem devalvace a svoje stanovisko jsem nezměnil. Důvod, pro který jsem se proti provedení devalvace stavěl v tisku i v několika memorandech, které jsem podal členům vlády, byl přirozeným důsledkem mé teorie krise, která se staví naprosto odmítavě k tak zv. deflační teorii, reprezentované u nás především prof. Englišem. Moje teorie, která nevysvětluje krisi z příčin monetárních, nýbrž ze změn, které nastaly vlivem světové války a poměrů poválečných ve výrobní struktuře, utvrzovala mne v přesvědčení, že devalvace nemůže být řešením krise, že je opatření, jež nejde na samotnou příčinu krise, nýbrž léčení symptomatické. Svoje stanovisko formuloval jsem v revui „Přítomnost“ 31. ledna 1934 a uvedl jsem tyto svoje zásadní námítky:

1. Devalvací nebude ukončen deflační proces, protože devalvace nezmění relace mezi důchody a dluhy, mezi pružnými a nepružnými cenami, nesníží dopravních sazeb ani výdajů státní administrativy. Je nesprávné říkat, že devalvací ukončíme deflací, nýbrž je nutno říci, že provedem devalvací a budeme pokračovat v deflací.

2. Devalvací nemůžeme změnit hospodářskou politiku odběratelů našeho zboží za hranicemi a ježto většina cizích zemí, především těch, které jsou pro odbyt našeho zboží nejvýznamnější, je jakémukoli dovozu uzavřena, nemůžeme ani snížením exportní ceny svůj vývoz podstatně rozšířit.

3. Obávám se, že devalvace se stala populárním politickým heslem, které svádí k přesvědčení, že jejím provedením se odstraní všechny hospodářské nedostatky, a to by mohlo mít za následek laxnost v řešení dalších, naprosto nezbytných úkolů. Před třemi roky se totiž podobným způsobem mluvilo o nezbytnosti deflační politiky, ale ve skutečnosti se provedlo jen snížení platů státních zaměstnanců.

4. Obávám se poplachu, který bude mít nepříznivý vliv na peněžní trh.

Z toho je vidět, že jsem naprosto nebyl veden pohnutkami citovými, připoutání koruny k zlatu nebylo mně fetišem, naprosto jsem nescuhlasil se ztrnulou politikou Národní banky — byl jsem ostatně jeden z prvních, kdo ji velmi ostře kritisoval už v roce 1931 — dokonce už bylo by mně asi zatěžko vytknout nedostatek smyslu pro radikální řešení. Jediný důvod, který byl pro mne v mém stanovisku k devalvací rozhodující, byla okolnost, že jsem pokládal toto opatření za neúčinné v boji proti krizi.

Jestliže tedy nyní, po roce, přehlížím účinky devalvace, pokud je lze již přehlédnout na podkladě statistického materiálu, který máme k dispozici (při čemž podotýkám, že jakýmsi nedostatkem je zatím malé množství srovnávacích dat mezinárodních), reviduji tím také svoje stanovisko a přirozeně, že i svoji teorii krise. Když v dubnu loňského roku na podkladě prvních výsledků zahraničního obchodu za březen několik horlivců prohlásilo kategoricky, že se devalvace podařila, žádal jsem, aby se počkalo s úsudkem, až bude k dispozici poněkud větší množství čísel. Dnes myslím, že je možno na podkladě statistického materiálu k úsudku přikročit. Činí tak ostatně i sám autor devalvace prof. Engliš v „Přítomnosti“ dne 6. února 1935, a jeho vývody budu se v dalším také zabývat.

Protože jde o thema, které dosud neztratilo nic ze své ožehavosti politické, neomezím se v tomto rozboru na pouhé závěry, nýbrž otisknu statistický materiál, tak aby byla možná přesná kontrola mého postupu a aby bylo lze usvědčiti mne, kdybych snad tvrdil nedopatřením nebo mylným hodnocením něco, co neodpovídá skutečnosti. Nemusím snad podotýkat, že jsem velmi dalek toho, abych chtěl za každou cenu dokazovat, že jsem měl pravdu. To by bylo příliš malicherné. Mohu na

příklad konstatovat již na těchto místech, že moje obavy z poplachu, který devalvace vyvolá, se nesplnily, útek od koruny, který v lednu a v únoru loňského roku nastal, byl zcela nepatrný a ostatně se tento kapitál jen malou měrou přelil do zboží — což by ostatně nebyla žádná škoda — z větší části se opět vrátil do peněžních ústavů.

II.

Jaký byl účel devalvace? Její duchovní otec vykládá jej takto:*)

1. Konec deflačního procesu a východisko k nové hospodářské a finanční politice na základě stabilní vnitřní hodnoty měny.

2. Odstranění cenové disparity, aby se vnější hodnota měny přizpůsobila hodnotě vnitrozemské bez dalšího deflačního procesu.

3. Odstranění umělých a nepřirozených cenových relací, udržovaných režimem dovozních monopolů.

4. Rozřešení krise exportu, která vzniká z disparity mezi zvýšenou hodnotou zlata v koruně a ne dostatečně zvýšenou vnitřní kupní silou koruny.

Jak se splnilo toto očekávání? V citovaném článku „Přítomnosti“ odpovídá na to prof. Engliš několika pregnantními větami, které ovšem jsou určeny nikoli odborné veřejnosti, nýbrž širšímu publiku a proto se neopírají o ciferní materiál. Engliš zde konstatuje:

„Vývojová linie našeho hospodářského vývoje, charakterisovaná stavem nezaměstnanosti, rozsahem vývozu, oběhem železnic, veřejnými příjmy, stavem vkladů, cedulovou rezervou, rozsahem výroby průmyslové atd., vykazovala do loňského roku šikmý spád tak, jako se hroutila deflačně hladina cenová a s ní celá soustava hospodářských čísel. Byli jsme dále neschopni vyvážeti a exportní premie se staly životní podmínkou vývozního průmyslu; jednalo se už o jejich zavedení. Tato vývojová linie se v roce 1934 ve všech směrech zlomila a místo propadávání vykazuje stabilitu s mírným vzestupem.“

„Podrobnosti neuvádím, protože jsou známy z denního tisku.“

„Přirozený kurs měny, odpovídající vnitřní hladině cenové, obnovil aktivitu naší obchodní bilance, zvýšil cedulové rezervy a posílil měnu technicky.“

„Podarilo se obnoviti mobilnost peněžních ústavů (aby mohly vypláceti vklady) a likvidnost státních papírů.“

Cheeme-li zůstat při hodnocení devalvace, pak domnívám se, nemůžeme dobře přičíst na její konto obnovení mobilnosti peněžních ústavů a likvidnosti státních papírů, což je zásluha dnešního vedení Národní banky s guvernérem dr. Englišem v čele, Reeskoťního ústavu

*) Viz Karel Engliš v „Lidových Novinách“ 14. ledna 1934.

a obnoveného intervenčního konsorcia — ale jak známo, Reskontní ústav byl navrhován již v roce 1933 a jeho zřízení teprve v roce 1934 není v žádné přímé souvislosti s provedením devalvace. Právě tak zvýšení cedulaové rezervy bylo sice provedeno zároveň s devalvací, tímž zákonem, ale není rovněž v kausální souvislosti se snížením zlatého obsahu měnové jednotky. Zásadně bylo snížení krytí na 25% u nás předmětem úvah už po doporučení Zlaté delegace, to jest od roku 1932. Ani rozmnožení kapitálu o kapitály uložené v cizině — o čemž se Engliš zmiňuje dále v citovaném článku — nesouvisí nikterak s devalvací, nýbrž se soupisem zahraničních hodnot. To vše — inklusive zřízení Exportního ústavu, které bylo navrhováno Poradním sborem pro otázky hospodářské již na podzim 1933 (viz příslušný referát dr. Fafla) — mohlo být provedeno i bez devalvace. Že se tak nestalo již v roce 1933, nýbrž až v roce 1934, je nemalou zásluhou energie dnešního guvernéra Národní banky, ale s provedením devalvace nemá nic společného.

Z citovaných vývodů Englišových bylo by možno soudit, že se vývojová linie, charakterisovaná šikmým spádem, zlomila teprve v důsledku devalvace a teprve po devalvací místo propadávání vykazuje stabilitu s mírným vzestupem. Tak tomu však není. Především pokud jde o vývoz — jímž se budu dále zabývat podrobněji — nastalo zlepšení již ve druhé polovině roku 1933.*) Srovnáme-li první a druhé pololetí roku 1932 a 1933, dostaneme — hledíme-li jen k vývozu — tento obraz:

Vývoz v I. a II. pololetí v mil. Kč:

	1933	1932
Potraviny:		
I. pol. . . .	234,3	388,9
II. „ . . .	220,5	443,4
Suroviny:		
I. pol. . . .	571,7	649,6
II. „ . . .	771,3	736,2
Tovary:		
I. pol. . . .	1822,9	2653,6
II. „ . . .	2219,0	2453,3
Celkem:		
I. pol. . . .	2698,7	3731,1
II. „ . . .	3223,7	3660,7

V téže době, kdy světový vývoz ve druhém pololetí 1933 proti prvnímu pololetí se zvýšil

*) Podrobný rozbor viz v článku Kritická chvíle našeho vývozu. Hospodářský Rozhled z 8. února 1934.

o 7%, zvýšil se československý vývoz o 19%, zatím co ještě v roce 1932 klesl o 2%. Vývoz hotových výrobků, který v roce 1932 klesl o 7%, v roce 1933 se zvýšil o plných 21%, vývoz surovin, který stoupl v roce 1932 o 13%, v roce 1933 stoupl o plných 35%. Tento obrat, který nastal v druhém pololetí 1933, potrvál i v roce 1934, a to již před devalvaci. V lednu činil vývoz 396 mil. Kč proti 389 mil. Kč v roce 1933, v únoru bylo vyvezeno za 449 mil. Kč proti 442 mil. Kč v roce předchozím.

Ale nebyl to jen zahraniční obchod, který ukazoval známky obratu. Úhrnné přistavování vagonů bylo v lednu 1934 304.721 proti 297.814 v roce 1933, v únoru 302.809 proti 284.463. Přistavování vagonů pro cizinu — to jest export — vykazuje zlepšení už od srpna 1933. V tisících vagonech (v závorce data za příslušný měsíc předchozího roku) bylo přistavováno pro zahraničí v srpnu 1933 23.6 (22.6), v září 25.2 (25.0), v říjnu 28.4 (27.7), v listopadu 29.1 (27.8), v prosinci 29.5 (25.9), v lednu 1934 27.0 (23.9) a v únoru 26.6 (23.7). Také hledíme-li k celkové váze dopravovaného zboží nastává zlepšení už v prosinci 1933, kdy (v tisících tun) celková váha činí 3.648 (3.608), v lednu 1934 3.164 (1933 pouze 3.083), v únoru 3.166 (2.896).

Bylo by možno uvést výrobu železa a surové oceli (v roce 1933 surové železo 498.980 tun, v roce 1932 450.106 tun; surová ocel 1933 748.787 tun, v roce 1932 671.451 tun), ale nechci data o hutnické výrobě počítat na vrub normálního oživení konjunktury. Naopak jsou spíše svědectvím neurovnaných politických poměrů v Evropě a zejména prudký vzestup výroby oceli, korespondující u nás s abnormálním vzestupem v Německu, má svoje zvláštní příčiny, o kterých netřeba zvláště mluvit. Tento vzestup trvá i po devalvaci, ale nemá s ní nic společného.

Z čísel, zde uvedených, je patrné, že obrat nenastal až po devalvaci. Můžeme říci, že konec roku 1933 a počátek roku 1934 byl ve znamení obecného hospodářského zlepšení. Jde o to zjistit, jak dalece se toto zlepšení projevilo po devalvaci, zda se stupňovalo tak podstatně, aby opravňovalo optimistické tvrzení, že očekávání v devalvaci kladená se splnila. Nebudeme se při tom držet denního tisku, nýbrž dat, která jsou publikována v měsíčních Zprávách Národní banky (lednové číslo), po případě jiných dat úředních. Vývozu a obchodní bilanci věnuji podrobnou pozornost dále. Zde si všimneme blíže ostatních charakteristických čísel pro vývojovou linii našeho hospodářství.

Je to především stav nezaměstnanosti. Engliš má pravdu, ukazuje-li v citovaném článku v Přítomnosti, že těleso nezaměstnanosti je třeba podrobiti objektivnímu šetření a ana-

lyse. Prosté konstatování, že celkový počet nezaměstnaných činil v prosinci 1934 755.149 proti 779.987 v roce 1933 mnoho neříká. Nemyslím, že by statistika nezaměstnaných byla přesná, ba domnívám se, že někde naprosto neodpovídá skutečnosti. Měl jsem možnost již na jiných místech upozornit na rozpory v této statistice se statistikou spotřeby uhlí, po případě jinými momenty, které nám charakterisují výrobu. Opakuji zde jen stručně, že za první tři měsíce roku 1934 přibylo pouze 335 staveb, kdežto v roce 1933 910 staveb, a přece bylo v roce 1934 vykázáno pouze 76.349 nezaměstnaných dělníků stavebních živností proti 84.572 v roce 1933. Přesto tedy, že stavební ruch klesl o dvě třetiny, nestoupala nezaměstnanost, nýbrž klesla. Ve výrobě stavebních hmot (v tom cihly, keramika a jiné stavební hmoty) klesla spotřeba uhlí za prvních pět měsíců roku 1934 na 141.500 tun proti 157 000 tun v roce 1933. Při tom však klesla nezaměstnanost s 18.554 na 15.695 osob. Tato čísla zřejmě nesouhlasí. Není mým úkolem, abych se na tomto místě pokoušel o výklad těchto nesrovnalostí, prostě je konstatuji.

Zdá se mi, že daleko přesnější — třeba nepostihují celý rozsah zaměstnanosti — jsou data o počtu pojištěnců podle statistiky Ústřední sociální pojišťovny. A tato data nám ukazují, že v roce 1933 průměrný počet pojištěnců činil 1,887.650 osob, v roce 1934 1,877.993. Byl tedy průměrný počet zaměstnanců o 9.657 osob menší než v roce 1933. Opakuji opět, že se tento počet pojištěných osob naprosto nemusí krýt s celkovým počtem osob vskutku zaměstnaných, ale přece jen pochybuji, že při nezměněném podkladu mohlo dojít k tak velkým přesunům, že by ona zvýšená zaměstnanost, která podle tvrzení řady veřejných činitelů zde v roce 1934 byla, se ve statistice pojištěnců Ústřední soc. pojišťovny vůbec neprojevila.

Utvrdzuje mne v tom ještě jiná okolnost. Jsou to data o spotřebě uhlí v jednotlivých průmyslových oborech. Celkové dávky průmyslovým podnikům činily (v 1000 tun):

1932	8.465,1
1933	8.252,1
1934	8.327,4

To znamená proti roku 1933 vzestup pouze o 0,9% čili prakticky nezměněný stav. Možno namítnouti, že byly v průmyslu spalovány zásoby (proti čemuž však mluví snížená spotřeba v roce 1933 proti roku 1932), nebo že tepelná energie byla nahrazována elektrinou. Ale protože v našich elektrárnách mají stále převahu elektrárny tepelné, neobstojí ani tato námitka. Neboť elektrárny spotřebovaly (v 1000 tun):

1932	1.301,1
1933	1.363,7
1934	1.365,8

To znamená vzestup pouze o 0'15%, tedy ještě daleko méně než u celkové spotřeby uhlí. Celostátní úhrn všech uhelných dodávek, to jest i spotřeba paliva, otopného uhlí, uhlí pro dopravu atd. stoupl z 16,808.400 tun v roce 1933 na 16,887.700 tun v roce 1934, to jest pouze o 0'5%.

Jaký byl výnos veřejných příjmů? Kdybychom srovnávali rok 1934 s rokem 1933, dostali bychom obraz nepříznivý, neboť úhrnem se od ledna do listopadu veřejné dávky snížily o 354 mil. Kč, to jest o 0'68%. Ale je třeba přiznati, že se sestupný proces zastavil a že přes tento pokles je patrné zlepšení především v tom, že pokles výnosu je nižší než v roce 1933 proti roku 1932. Srovnáme-li čísla podle daňových výkazů, vydávaných presidiálním odborem ministerstva financí za poslední tři roky, dostaneme tento obraz:

Výnos daní a dávek od ledna do listopadu.*)

Druh veřejné dávky	Výsledek je vůči minulému roku lepší (+) nebo horší (—)			
	1933 proti 1932		1934 proti 1933	
	v Kč	v %	v Kč	v %
Přímé daně	—170,203.765	—11'9	—248,553.745	—19'7
Daň z obrátu, přepych.	—534,929.766	—55'6	+135,329.054	+30'0
Cla	—223,928.816	—28'0	+8,144.820	+1'4
Spotřební daně	—56,071.944	—3'55	—27,273.477	—1'79
Poplatky	+7,274.974	+0'55	+82,206.086	+6'13
Monopoly	+3,262.149	+12'0	+14,713.265	+37'2
Úhrnem	—1.004,597.168	—16'23	—35,433.997	—0'68

Z přehledu je patrné, že příznivý vývoj nastal u daně obrátové, což by nasvědčovalo zejména zvýšení obchodu na domácím trhu, kdežto přímé daně vykazují další pokles. Příjem z cel, který se zvyšuje, souvisí s dovozem. S tímto číslem je však třeba zacházeti opatrně. Výnos cel byl za uvedené období v roce 1934 578 mil. Kč, 1933 570 mil. Kč, ale 1932 794 mil. Kč, takže obrat je jen velmi skrovný. Celkový výnos daní byl 1934 5.149 mil. Kč, v roce 1933 5.185 mil. Kč, v roce 1932 6.188 mil. Kč. Data o daňových výnosech, ukazující nikoli zlepšené výnosy (neboť téměř všechny cifry jsou ve srovnání s rokem 1932 o mnoho horší), ale rozhodně zlep-

*) Zatím vyšel přehled výnosů daňových za celý rok 1934. Proti r. 1933 vychází vzestup výnosu daně obrátové o 85 mil. Kč (3.8%), cel o 12 mil. Kč (2%), poplatků 98 mil. Kč (7%) a monopolů o 16 mil. Kč (40%). Naproti tomu klesl výnos daní přímých o 178 mil. Kč (9.2%) a daní spotřebních o 7 mil. Kč (0.3%). Celkový výnos všech daní a dávek tedy stoupl z 8.328 na 8.354 mil. Kč čili o 26 mil. Kč (0.3%).

šenou tendenci, resp. její obrat nebo alespoň zpomalení poklesu, nejsou přirozeně exaktním důkazem ani pro, ani proti zlepšení hospodářského vývoje, protože se jednak velmi mnoho mění sazba (na příklad u daně z obratu v roce 1932 od 1. května zvýšení na 3% — přírážka k dani důchodové a j.), jednak rozhoduje o výnosu důraznost vymáhání daní a pořádek v berní administrativě. Že byl tlak na poplatníky pokud jde o vybírání daní silnější s postupující krizí, je pochopitelné.

Konečně je tu otázka stavu vkladů. Zde nelze dokázat obrat k lepšímu až do posledních měsíců roku 1934, a teprve v důsledku soupisu cizích hodnot zlepši se patrně celoroční bilance. Ale to, jak jsem již řekl, naprosto nesouvisí s devalvací. Podle výkazů, uveřejněných ve Zprávách Národní banky, činily (vesměš v milionech Kč) :

		V listopadu		
	1932	1933	1934	
Obraty odúčtovacích sdružení	9.383	4.768	4.633	
Obraty na žirových účtech Nár. banky	17.209	14.917	14.487	
Obraty Poštovní spořitelny	22.631	19.861	19.317	
Vklady u spořitelny	21.535	20.398	20.269	
Vklady u zemských ústavů	1.857	1.807	1.763	
Vklady u okr. hospodářských záložen	4.247	4.159	4.185	
Vklady u občanských záložen	7.384	7.214	7.177	

Pouze u okresních hospodářských záložen se úhrn vkladů poněkud zvýšil, u všech ostatních druhů peněžních ústavů, pokud přináší Národní banka jejich výkaz, pokračoval až do konce roku 1934 pokles. Také obraty clearingové a obraty na žirovém účtu Národní banky svědčí spíše o snížené, než o zvýšené činnosti hospodářské.

Ze všech dat, která zde byla uvedena, možno si vykreslit celkový obraz situace asi takto: Zúžení rozsahu hospodářské činnosti, způsobené krizí, zpomaluje se ve druhé polovině roku 1933. Kritického bodu je dosaženo na podzim tohoto roku, kdy některé známky nasvědčují již obratu k lepšímu. Toto zlepšení uplatňuje se pak stejnoměrně i v roce 1934. Řada konjunkturálních křivek setrvává však dále v poklesu, ale jeví — rovněž od podzimu roku 1933 — snahu po stabilisaci. Pronikavý účinek devalvace, který by se musil vyjádřit v měsících následujících po únoru 1934, není nikde patrný.

Byl snad vývoj hospodářství v Československu jiný než v ostatním světě? Pakliže devalvace přinesla onen prospěch, který byl slibován, musila by se celková hospodářská linie vývojová lišit v roce 1934 dosti podstatně od linie v jiných zemích. Ani to však nelze objektivně konstatovat. Hospodářský přehled situace, vydávaný Společností národů (World Econo-

mic Survey, str. 84) praví pod názvem Rozsah zotavení v 1933 až 1934: „V roce 1933 a v první polovině roku 1934 lze zaznamenati v celém světě podstatné zotavení výroby (a marked recovery of production). Třebaže zotavení se v různých zemích lišilo a v některých došlo k poklesu na počátku léta 1934, světové indexy ukazovaly podstatné zlepšení proti předchozímu roku. Není zcela uspokojujícího indexu světové výroby, ale indexy, které jsou k dispozici, shodně ukazují tendenci k zlepšení.“

Tuto všeobecnou diagnosu, která nám praví, že se Československo naprosto nijak nelišilo od celkového vývoje ve světě, možno doplnit ještě několika indexy průmyslové výroby, které vybírám z německé statistiky (Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1934, str. 50). Jdou ovšem jen do července (některé jen do června) 1934. Celkové indexy nejvýznamnějších zemí ukazují tento vývoj: (číslo, uvedené pod názvem země, znamená základnu indexu. Ježto je základna různá, nelze indexy srovnávat navzájem, nýbrž jen jejich vývojovou linii):

	Svět 1928	Německo 1928	Francie 1913	Anglie 1924	Itálie 1928	Polsko 1928	ČSR 1929
1933							
leden	67,2	62,9	100	94,2	70,9	46,9	59,1
říjen	79,3	71,9	108	105,0	83,1	59,4	64,6
listopad	75,5	73,2	107		79,8	61,4	65,0
prosinec	76,2	75,1	106		75,9	59,4	61,5
1934							
leden	78,7	79,1	106	109,5	72,2	58,0	59,1
únor	81,1	82,5	105		77,3	61,1	61,2
březen	84,9	84,2	104		84,5	61,6	66,4
duben	85,9	85,9	103	110,3	86,9	64,6	70,0
květen	84,9	88,8	101		89,5	64,6	70,9
červen	82,7	88,3	99		85,7	62,1	68,6
červenec		89,8	97		91,2	60,9	67,2

S výjimkou Francie jsou v první polovině roku 1934 vykázána vesměs příznivější data než koncem roku 1933. Nejvyššího bodu bylo dosaženo v dubnu, načež následuje oslabení, které je patrné nejen ve Francii, ale i v Polsku a také v Československu.

Účelem těchto čísel bylo pouze ukázat, že vývoj u nás bral se týmiž cestami jako v jiných zemích, a to — jak vidět právě z uvedeného přehledu — i v zemích tak zv. zlatého bloku. To je také odpovědí na otázku, co by se bylo stalo, kdybychom byli devalvaci nedělali. Odpověděti na to „co by bylo, kdyby nebylo...“ patří ovšem do sféry fantasií. Ale předpokládáme-li, že by byla i bez devalvace udělala vláda to, co udělala s devalvací a po ní, to jest snížila zlaté krytí na 25%, provedla soupis cizích hodnot, které jsou v majetku čs. státních příslušníků, prováděla rigorosně omezování dovozu, usku-

tečnila čs. recskontní a lombardní ústav, pak nemáme důvodu pochybovati o tom, že by se vývoj byl bral patrně stejnou cestou.

III.

Až dosud nebylo zde zmínky o vývoji zahraničního obchodu. Vyjmul jsem tuto kapitolu, která potřebuje podrobnějšího rozboru, a chci ji nyní zpracovat samostatně v souvislosti s pohybem cen. Když jsem začal v dubnu loňského roku převádět měsíční výkaz zahraničního obchodu na zlatou základnu, abych umožnil srovnání s minulým rokem na stejné bási, byl jsem jednou částí denního tisku obviněn, že „snižuji výsledky devalvace“. A přece myslím, že nic není samozřejmějšího, než provést srovnání dvou věcí s t e j n ý c h. Nemohu sčítat jablka s hruškami — jak vtipně napsal dr. Fafl — nebo chceme-li být přesnější, jablka různé sorty. Mým kritikům uniklo patrně, že jsem se pokoušel o hodnocení výsledků zahraničního obchodu už dávno před devalvací, a sice již v roce 1930, kdy se pokles cen na světových trzích markantně projevil v naší bilanci. Už tehdy jsem kombinoval čísla o hodnotě dovozu a vývozu s cenovým indexem. Nezůstal jsem v tomto počínání osamocen. V měsíčních přehledech začal Státní úřad statistický uveřejňovati od ledna 1932 pod tabulkou podle kruselského názvosloví také cenové indexy.*) Když se změnila hodnota koruny, neučinil jsem nic jiného, než co jsem činil už před čtyřmi roky, snažil jsem se pouze vyloučit moment, který zkresluje srovnání.

Bylo proti tomu namítáno, že „vyšší vývoz i za snížené ceny je prospěšný, protože znamená možnost zařadit více lidí do výrobního procesu. Zvýší-li vývozce ceny, znamená to lepší rentabilitu jeho výroby a nikoli větší zaměstnanost, jak tomu je, když zvýší vývoz zboží. Není pochyby, že může býti na prospěch národního hospodářství i zvýšení rentability, zvláště tam, kde se pracovalo dosud se ztrátou, neboť výroba se dostává na novou bezpečnou základnu. Ale vyšší vývoz zboží znamená větší prospěch, neboť znamená možnost zařadit do výrobního procesu další pracovní síly, ať již prodloužením pracovní doby dělníků, kteří dosud pracovali omezeně, anebo zaměstnáním nových sil, dosud nezaměstnaných. Buď jak buď, je tu zvýšení domácí kupní síly, zvláště když devalvace nebyla provázena zároveň vzestupem cen.“ — A ještě nedávno jsem četl, že „pokud se neprojevílo zvýšení cenové hladiny v důsledku odhodnocení koruny, není přepočítávání na zlatou paritu na místě, neboť praktický význam má pouze vzájemné srovnávání současných hospodářských čísel, nikoli jejich převádění na m r t v é h o d n o t y. Logicky je přece každému praktickému

*) Činí tak i „Obzor Národohospodářský“.

podnikateli jasno, že zvýšil-li se průmyslníkovi umožněním cenové soutěže na zahraničních trzích celkový vývoz, zatím co mzdy, úroky, ceny většiny surovin, daně a jiné nejdůležitější kalkulační složky, zejména pak jeho pevná režie, zůstaly nezměněny, má z toho tento průmyslník přímý prospěch, bilančně prokázatelný, i když snad koruny, které trží za vývoz, mají menší obsah zlata, neboť průmyslníku nezáleží na tomto teoretickém zlatě, nýbrž na praktické kupní síle.“

Jak to tedy je? Jde opravdu o mrtvé hodnoty proti praktické kupní síle? Je podivné, jak věci zdánlivě zcela jednoduché a samozřejmé, mohou býti zkreslovány. Stačí přece prostá konstrukce kteréhokoli dovozního a vývozního obchodu, abychom viděli jasně logické omyly, kterých se pisatelé citovaných článků dopouštějí. Výrobce, který z Československa vyváží zboží, jehož exportní cena se v důsledku devalvace pro cizího kupce snížila, stojí před alternativou:

1. buď zvýší svůj vývoz při ponechání stejné ceny, nebo

2. zvýší cenu o rozdíl, plynoucí z devalvace při zachování stejného rozsahu vývozu.

V prvním případě přijde to na prospěch vyšší zaměstnanosti, ve druhém případě zvýší se zisk vývozcův, což znamená rovněž kapitálový prospěch.

Tak to vypadá s hlediska jednoho vývozce. Ale vývozce — buď týž, nebo jiný, což je sice soukromohospodářsky rozdílné, ale národohospodářsky stejné — musí také dovážet, a surovinu, nebo polotovar, nebo stroj z ciziny dovezený, musí platit v ceně, kterou stanoví cizina a která se nesníží tím, že byla koruna devalvována. Naopak, ježto tato, z ciziny dovážaná surovina je zpravidla fakturována v cizí valutě, zvýší se její cena o devalvační rozdíl.

S hlediska soukromohospodářského naskytají se nám tu opět dvě možnosti (nebo nekonečná řada kombinací mezi těmito dvěma případy):

1. buď vývozce nebo domácí producent, který surovinu, z ciziny dovezenou, musí platit dražší, zalkuloval do prodejní ceny při nezměněných ostatních režijních položkách — a pak se prodejní cena jak na domácím trhu, tak v exportu o to zvýšila; nebo

2. rozdíl v ceně suroviny vyrovnal v jiných složkách výrobních nákladů, které úměrně snížil.

S hlediska národohospodářského je však kalkulace ještě jednodušší. Dovozy platíme vývozem (přirozeně, že na obou stranách je třeba zařadit i tak zv. neviditelný dovoz a vývoz) a tudíž není národohospodářským ziskem ono zvýšení vývozu, které stojí pouze jako ekvivalent zdraženého dovozu.

Jestliže textilník dovezl před devalvací za jeden milion marek bavlny, musil za ni zaplatit 8 mil. Kč, kdežto po devalvaci (pokud se cena bavlny nezměnila) 9.6 mil. Kč. Pakliže proti tomuto dovozu bylo vyvezeno na příklad skla více v hodnotě o 1.6 mil. Kč, je to sice zisk skláře, který svůj výrobek vyvezl, ale národohospodářsky je to pouhé vyrovnaní dovozní protipoložky u textilníka. Možná, že sklář, pracující většinou s domácí surovinou, bude moci rozšířit výrobu, snad zaměstná více dělníků; ale naproti tomu textilník bude nucen výrobu omezit a dělníky propustit. Teprve vyveze-li se více než bude dovezeno, vznikne-li vývozní aktivum, je to zisk pro národní hospodářství. Tak jako je zcela oprávněno přepočítávat dovoz a vývoz na společnou základnu, nemělo by smyslu přepočítávat toto aktivum. Konstatuji, že jsem tak nikdy také nečinil, protože aktivum připadá jediné ve prospěch československého národního hospodářství, zvyšuje národní důchod a týká se jediné vnitřních našich poměrů. Zde zůstává koruna před devalvací stejně hodnotnou jako koruna po devalvaci, a ani pohyby cenové nemají na to žádného vlivu. Jinak bychom musili přepočítávat také korunu z roku 1929 a korunu z roku 1933.

Neobával jsem se, že by devalvace mohla mít v důsledku vzestup cen — ledaže by došlo k panice. Hospodářských důvodů pro zvýšení cenové hladiny však nebylo, resp. zvýšení mohlo se pohybovat jen v rozsahu zcela omezeném. Nedomnívám se, že by poměrné zachování cenové hladiny, resp. zvýšení velkoobchodního indexu o 6.8% od ledna do prosince bylo způsobeno administrativními opatřeními, která byla po devalvaci učiněna, jako to činí na příklad prof. Mildschuh (v L'Europe Centrale z 22. prosince). Nevěřím, že by jakýkoli administrativní zásah mohl zadržet přirozený hospodářský vývoj a jestliže se ceny nezvýšily nikterak nápadně, je možno uvést pro to důvody závažnější:

1. Tvoří-li surovina průměrně asi jednu třetinu výrobního nákladu, pak při 20% zvýšení cen surovin, z ciziny dovážených (k čemuž je třeba podotknouti, že větší část surovin nedovážíme z ciziny), může stoupnout cena pouze o zhruba 6%.

2. V době od ledna do prosince na světových trzích řada surovin velmi podstatně klesla, a také na domácích trzích mnoha zemí se tento pokles projevil, jak ukazuje srovnání velkoobchodního indexu:

Velkoobchodní index:								
	ČSR	Anglie	Belgie	Francie	Itálie	Německo	Švýcarsko	Nizozemí
leden	647	104.6	484	388	278	96.3	91.8	79
prosinec	691	104.4	458	344	279	101.0	89.4	77
	+6.8%	—0.2%	—3.3%	—11.3%	+0.03%	+4.9%	—2.5%	—2.5%

3. Nemůžeme sledovat, jak velké procento zvýšených výrobních nákladů, které se nemohlo projevit v ceně v důsledku administrativních opatření, na která upozorňuje prof. Mildschuh, projevilo se v kvalitě. U textilu stačí na příklad jen poněkud řidší osnova, nepatrný přesun v kvalitě příze, aby difference byla vyrovnána.

4. Rozpětí mezi cenou výrobní a cenou prodejní je v důsledku desorganisace distribuční tak značné, že malý vzestup cenový se mohl ztratit v distribuci, což se také ve většině případů stalo.

Můžeme jen konstatovat, že na cenovou hladinu devalvace žádného pronikavého vlivu neměla, neboť i pokud cenová hladina stoupla, je to spíše v důsledku neúrody a zvýšení cen zemědělských produktů, než vlivem zdraženého dovozu surovin.

Nyní lze přistoupit k srovnání zahraničního obchodu po devalvaci a zkoumat, v jakém směru měla devalvace vliv na zvýšení vývozu a na zvýšení bilančního aktiva.

Není snadné určit, kdy začít s počítáním obchodu po devalvaci a které údobí spadá ještě před devalvaci. Mezník 17. února koliduje s měsíčním zjišťováním zahraničního obchodu, které se provádí v časovém údobí přibližně od 28. až 29. každého měsíce do stejného data měsíce příštího (s výjimkou prosince, kdy se uzavírá celý rok). Ale i kdybychom měli přesně zjištěn dovoz a vývoz po 17. únoru, nestačilo by to, protože ještě dlouho po tomto datu — dokonce ještě v dubnu a v květnu — jsou uskutečňovány dovozy, které patří do údobí předdevalvačního, v němž byly také sjednány. Platí to zejména o surovinách, z nichž pouze část se kupuje jako promptní zboží na trhu, daleko větší část přichází až delší dobu po objednávce. U kávy na př. činil do konce roku 1934 dovoz 11,099.000 kg, což je zhruba o 20% více než před rokem, ale z tohoto množství bylo dovezeno za první dva měsíce 2,461.000 kg (proti 652 000 kg v roce 1933), od ledna do dubna 4,417.000 kg proti 2,057.000 kg v roce 1933, kdežto v dalších měsících dovoz kávy již silně poklesl. Spekulační nákupy ze strachu před devalvaci, jejíž účinky nebyly známé a proto působily obavy, měly za následek vzestup dovozu jak v únoru, tak také v březnu a v dubnu.

Naproti tomu také ve vývozu musíme ještě po devalvaci část zboží počítat na konto předdevalvační — obchody, které byly již před tím pevně sjednány a teprve později uskutečněny (sem patří na příklad zbrojní dodávky, které hrály v bilanci loňského roku tak značnou roli) — třebaže zde patrně je vývoz menší, jak ostatně plyne za samého účelu devalvačního opatření. Nemůžeme však postihnouti žádnou z těchto skutečností. Bylo by nutno jít od artiklu k artiklu, probírat jednotlivé uzávěrky

a zjišťovat, co z dovezeného a vyvezeného zboží po devalvaci bylo sjednáno před devalvaci a do jaké míry měla či neměla devalvace ještě dostatečně vliv na určení ceny. Nemývá nám tedy, než se spokojit s rozdělením mechanickým a počítat první dva měsíce roku ještě k údobí předdevalvačnímu, kdežto vývoj od března do konce prosince k údobí po devalvaci.

Sledujeme-li vývoj na podkladě propočtu na stejnou základnu (na francouzské franky), dostaneme velmi zajímavý obraz, který nám osvětluje daleko více z tendencí obchodní a devisové politiky, která byla po devalvaci dělána, než prosté srovnání v československých korunách.

**Zahraniční obchod v jednotlivých měsících
(v mil. franc. franků):**

Měsíc	Dovoz				Vývoz				Obrát	
	Celkem		Surovin		Celkem		Tovarů		Obrát	
	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934
Březen	368	359	168	198	381	398	253	289	749	757
Duben	329	364	152	203	316	347	217	248	645	711
Květen	317	328	154	179	380	339	241	237	751	667
Červen	381	309	171	173	346	364	239	260	727	673
Červenec	443	359	211	198	379	388	266	276	822	747
Srpen	488*)	309	175	169	335	376	236	276	824	685
Září	372	315	209	162	416	473	297	347	788	788
Říjen	404	369	210	188	435	456	298	312	839	825
Listopad	455	375	246	194	427	436	269	286	882	811
Prosinec	443	382	237	200	446	477	313	328	889	859
Celkem	4054	3469	1933	1864	3862	4054	2629	2859	7916	7523
Rozdíl v %	— 14.3		— 3.6		+ 4.9		+ 8.8		— 4.9	

Vývoz je ve znamení zvýšení zhruba o 5%, a to hned od března s jedinou výjimkou v květnu, kdy zůstal dosti hluboko pod úrovní stejného měsíce roku 1933. Že prospěla devalvace především vývozu hotových výrobků, ukazuje poměrně větší zisk při vývozu tovarů, který činí zhruba 9%. I zde projevuje se květnová mimořádná deprese. Naproti tomu však dovoz s jedinou výjimkou dubna zůstává pod úrovní roku 1933, a to velmi hluboko o plných 14.3%. Netrpí tím však tolik dovoz surovin, který je — z důvodů, jež jsem naznačil výše — v prvních čtyřech měsících po devalvaci stále vyšší než byl v roce 1933, a teprve od července klesá, takže v celku zůstává o 3.6% za předchozím rokem. V prvních čtyřech měsících po devalvaci usku- tečňují se spekulární nákupy, jakmile tato horečka ustala, klesá dovoz velmi podstatně. Jestliže tedy zjišťujeme, že celková roční bilance končí značným aktivním saldem, ukazuje nám právě toto

*) V tom za 166 mil. mincovních kovů.

srovnání, že aktivum nevzniklo vzestupem vývozu při stejném nebo nepatrně zvýšeném dovozu (jak se zdá, sledujeme-li čísla pouze v Kč), nýbrž především snížením dovozu. A tu se projevuje důsledek záměrné devisové politiky povolovacího režimu, brzdění dovozu. Neuplatňuje se takovou měrou v surovinách, jichž hospodářská účelnost je nesporná, ale především v dovozu potravin a hotových výrobků. Nižší dovoz potravin je důsledek agrární politiky soběstačnosti, dovoz hotových výrobků se zmenšuje, protože je brzděn především z ohledů devisových. I zde je třeba naprosto objektivně konstatovat, že záměrné brzdění dovozu není důsledkem devalvace a že tudíž částí aktiva — jak velká je poměrná výše této části, lze alespoň přibližně odhadnout z procentuálního rozdílu dovozu a vývozu proti předchozímu roku, jak je uveden v předchozí tabulce — mohlo být stejně dosaženo za předpokladu stejné devisové a povolovací politiky, kdyby devalvace provedena nebyla.

Pokud jde o dovoz, je možno snad ještě podotknouti, že srovnáním hodnoty a množství — pokud je Státní úřad statistický uvádí — dostáváme alespoň u některých druhů dováženého zboží obraz vzestupu cen v důsledku menšího hodnocení koruny. Tento obraz není však nikterak jednotný, protože — jak výše bylo již řečeno — na světovém trhu nebyly ceny v minulém roce stabilisovány, nýbrž vyvíjely se dosti nejednotně, některé stoupaly (od ledna do prosince americká pšenice z 47.6 na 54.8, žito z 35.6 na 40.7, bavlna americká z 3.85 na 4.28, guma z 3.21 na 3.80), jiné naproti tomu klesaly (bavlna egyptská s 5.51 na 5.44, vlna s 26.6 na 15.1, měď s 21.3 na 16.8, petrolej se 7.7 na 7.3, juta s 10.5 na 10.1). Průměrná cena kávy jeví se nám u Santos Superior před devalvací Kč 4.99, po devalvací Kč 6.07, Quatemaly před devalvací 6.80 Kč, po devalvací 8.53 Kč. Průměrná cena surových koží před devalvací 6.881 Kč, po devalvací 7.000 Kč (tedy jen nepatrný vzestup o 1.7%). bavlny 5.800 Kč před devalvací, 7.128 Kč po devalvací (zvýšení o 23%, ve kterém je zahrnuta i devalvační kvota i zvýšení ceny americké bavlny, která tvoří největší část našeho dovozu).

Při hodnocení účinku devalvace zajímá nás však především vývoz. Následující srovnání je provedeno v československé měně a vztahuje se na celý rok 1933 a 1934. Vypočtená procenta zvýšení nebo snížení umožňují však alespoň přibližně hodnotit vývoz s ohledem na nižší hodnotu koruny ve větší části roku 1934.

Vývoz podle druhů zboží:

	1933		1934		Rozdíl	
	Tun	mil. Kč	Tun	mil. Kč	v mil. Kč	v %
Cukr		181·7		137·7	— 44·0	— 24
Obilí, slad, atd.		261·9		216·4	— 45·5	— 17
Ovoce, zelenina		207·6		284·9	+ 77·3	+ 37
Výrobky živočiš.		140·7		189·3	+ 48·6	+ 35
Dříví	951.039	197·4	1,538.250	391·2	+ 193·8	+ 99
Uhlí	3,363.421	406·5	3,713.958	449·1	+ 42·6	+ 14
Nerosty		109·3		143·9	+ 34·6	+ 31
Bavlna		590·9		603·3	+ 2·4	+ 0·4
hotové výrobky	9.353 8,061.307 párů	414·4	8.606 12,649.291 párů	416·9	+ 2·5	+ 0·6
Len, konopí, juta		218·1		301·5	+ 83·4	+ 38
hotové výrobky	15.202	150·5	24.255	172·6	+ 22·1	+ 14
Vlna		421·1		569·5	+ 148·4	+ 35
hotové výrobky	2.948 1,073.205 párů	224·4	3.058 1,493.802 párů	257·6	+ 33·2	+ 15
Hedvábí		260·4		283·2	+ 22·8	+ 8
Konfekce		154·0		266·9	+ 112·9	+ 73
Papír		198·9		234·2	+ 35·3	+ 18
papírovina	97.379	101·4	100.769	117·9	+ 16·5	+ 16
papír	32.664	65·1	32.401	70·3	+ 5·2	+ 8
Kůže		319·9		349·5	+ 29·6	+ 9
kožené zboží	11,953.247 párů 139	259·0	12,976.515 párů 195	285·9	+ 26·9	+ 10
Dřevěné zboží		95·8		114·0	+ 18·2	+ 20
Sklo		531·3		597·0	+ 65·7	+ 12
duté	35.931	163·7	35.612	194·3	+ 30·6	+ 19
lisované	10.412	45·5	11.623	61·3	+ 15·8	+ 35
tabulové	55.349	100·3	63.455	122·1	+ 21·8	+ 22
bijouterie	5.272	199·3	5.011	190·6	— 8·7	— 4
Hliněné zboží		157·7		184·2	+ 26·5	+ 17
porcelán barevný	7.325	73·8	7.670	76·3	+ 2·5	+ 3
Železo a žel. zboží		505·4		875·6	+ 370·2	+ 73
tyčové železo	16.463	46·1	39.879	81·8	+ 35·7	+ 78
plechy	29.161	40·6	49.253	59·4	+ 18·8	+ 46
drát	23.215	20·0	28.265	24·5	+ 4·5	+ 22
zboží železné	98.205	389·4	110.675	699·3	+ 309·9	+ 80
trouby	53.939	121·2	66.991	172·1	+ 50·9	+ 42
plechové zboží	3.809	40·3	5.221	60·2	+ 19·9	+ 50
Obecné kovy		197·9		266·1	+ 68·2	+ 34
jehlice, kroužky,						
knoflíky	804	47·2	935	53·2	+ 6·0	+ 13
šperky	442	44·1	749	69·6	+ 25·5	+ 58
zboží spojené s ji-						
nými hmotami	369	65·5	510	93·9	+ 28·4	+ 44
Stroje		126·6		191·6	+ 65·0	+ 51
Chemické výrob.		113·3		130·2	+ 16·9	+ 15

Vidíme, jak nejednotně devalvace působila, někde — a to právě u čísel, jež znamenají největší vzestup — není to ani důsledek devalvace. Tak na příklad nevím, zda je možné vzestup vývozu dříví o 99% připočítat na vrub devalvace, když z celkového zvýšení o 193.8 mil. Kč připadá 181.8 mil. Kč na vývoz do Německa. Zcela určitě souvisí s jinými než měnovými důvody vzestup vývozu železa a železného zboží o 73%. Největší část ze zvýšení o 370.2 mil. Kč připadá na železné zboží, to jest 309.9 mil. Kč (zvýšení o 80% proti roku 1933), v kteréžto položce je zahrnut i vývoz zbraní. Tím se stává, že na prvním místě našeho vývozu stojí nikoli textil nebo sklo, uhlí nebo výrobky kožené, jako tomu bývalo dosud, nýbrž železo a železné zboží. Věnujeme-li této položce poněkud bližší pozornost, vidíme, že ze zvýšení o 370,139.000 Kč připadá 218,406.000 Kč na položku 478a (zbraně a součástky zbraní), 40,429.000 na položku 439a (dutá ocel v tyčích), 23,035.000 Kč na položku 431a (železo a ocel v tyčích nefasonované) a 14,209.000 Kč na položku 432 (plechy přes 2 mm silné) — což vesměs jsou položky, které buď přímo nebo nepřímo těsně souvisí se zbrojením. Domnívám se, že na vzestup tohoto vývozu devalvace neměla žádného vlivu jednak proto, že velký vývoz je zaznamenán již v prvních měsících po devalvací (Turecko, Čína), a jde přece o zboží, které zpravidla není na skladě, nýbrž vyrábí se na objednávku po řadu měsíců, a za druhé, že mezinárodní politické poměry, otevřený válečný stav na jednom území Jižní Ameriky, je motivem, daleko přímějším a naléhavějším než snížení ceny, způsobené devalvací.

Ale je zde ještě další moment, mluvící pro zvýšení vývozu, který rovněž není v přímém vztahu k devalvací, a to je československý vývoz do Německa. Naš vývoz do této země se zvýšil na celý rok 1934 o 520.6 mil. Kč (z 1,045.8 na 1,564.4 mil. Kč) po devalvací, to jest od března do prosince stoupl o 505.8 mil. Kč (z 878 na 1,383.8 mil. Kč), to jest o 57%. Srovnáme-li vývoz do této země podle nejdůležitějších vyvezených druhů zboží, dostaneme podstatně změněný obraz:

Vývoz nejdůležitějších druhů zboží
do Německa
(v mil. Kč):

	1933	1934	Rozdíl v ‰
Uhlí	154.2	194.0	+ 25.9
Dříví	116.2	298.0	+ 156.7
Vlněné zboží	81.6	182.2	+ 120.8
Živočišné výrobky	69.2	113.1	+ 67.9

	1933	1934	Rozdíl v %
Sklo	55.4	71.2	+ 28.7
Ovoce a zelenina . . .	50.4	67.2	+ 33.6
Len, konopí atd. . . .	50.3	104.9	+ 109.2
Bavlněné zboží	38.5	66.3	+ 72.2
Nerosty	56.0	76.2	+ 25.3

Kdežto v roce 1933 stálo za sebou uhlí a dříví daleko před vývozem ostatních výrobků, dostává se loňského roku na první místo dříví, jehož vývoz stoupá dvaapůlnásobně, hned do stejné řady s uhlím vlněné zboží, jež vykazuje vzestup o 121%, o více než sto procent stoupá vývoz zboží lněného, jutowého, konopného atd. a rovněž prudce — o 72% — stoupá vývoz zboží bavlněného. O této náhlé konjunktuře bylo před časem velmi mnoho psáno a je jisté ještě v dobré paměti, že nemá prázdné souvislosti s devalvací, nýbrž je především vysvětlena ochotou našich exportérů prodávati do Německa na úvěr bez dostatečných záruk, že povolený úvěr bude také včas a řádně v plné hodnotě splacen — k čemuž se exportéři jiných zemí nemohli tak snadno odhodlat. Nelze ani dobře tvrdit, že devalvace přispěla k tomuto vývoji tím, že snížila ceny a učinila tak pro Němce naše zboží tím žádoucnější, protože švédské a severské dříví má rovněž výhodu devalvace (dokonce značnější než u nás) a nadto výhodu levné dopravní cesty, anglický textil pracuje za stejných podmínek a surovina, o kterou přece Německu především šlo (i když ji od nás odebíralo ve formě polotovaru), je přímou cestou neporovnatelně levnější než oklikou přes Československo. Do jaké míry lze aktivum, plynoucí z obchodu s Německem, pokládati vůbec za aktivum, to rozhodne teprve budoucnost, rozhodně však nelze tento export pokládati za úspěch devalvace.

Vývoz za březen až prosinec (v tisících Kč):

	Státy clearingové:			
	1933	1934	Rozdíl	Rozdíl v %
Německo	878,033	1.383,801	+ 505,768	+ 57
Rakousko	613,983	667,822	+ 53,839	+ 8
Maďarsko	169,894	131,206	— 38,688	— 22
Rumunsko	168,435	238,995	+ 70,560	+ 42
Jugoslavie	169,948	228,964	+ 59,016	+ 35
Bulharsko	17,414	22,066	+ 4,652	+ 27
Řecko	20,214	46,220	+ 26,006	+ 130
Brasílie	30,267	44,980	+ 14,713	+ 48
Cellkem	2.068,188	2.764,054	+ 695,866	+ 34
Bez Německa	1.190,155	1.380,253	+ 190,098	+ 14

Státy kontingentové:

	1933	1934	Rozdíl	Rozdíl v %
Polsko	139,323	124,101	— 15,222	— 11
Belgie	127,542	137,943	+ 10,401	+ 9
Francie	286,113	251,753	— 34,360	— 12
Italie	137,116	186,533	+ 49,417	+ 30
Holandsko	234,087	241,952	+ 7,865	+ 3
Švýcarsko	238,654	268,413	+ 29,759	+ 13
SSSR	73,586	28,030	— 45,556	— 62
Turecko	59,593	147,542	+ 87,949	+ 143
Egypt	40,577	46,829	+ 6,252	+ 15
Australie	16,649	27,657	+ 11,008	+ 66
	1.353,240	1.460,753	+ 107,513	+ 7.9

Státy volné:

	1933	1934	Rozdíl	Rozdíl v %
Hamburk	110,848	81,554	— 29,294	— 27
Brémy	411	138	— 273	— 66
Velká Británie	320,596	402,569	+ 81,973	+ 25
Terat	18,891	20,537	+ 1,646	+ 8
Španělsko	37,036	45,800	+ 8,764	+ 24
Dánsko	67,022	79,922	+ 12,900	+ 19
Norsko	40,149	50,419	+ 10,270	+ 26
Švédsko	97,864	152,571	+ 54,707	+ 55
Čína	42,801	72,814	+ 30,013	+ 36
Japonsko	20,029	21,322	+ 1,293	+ 6
Britská Indie	65,432	82,477	+ 17,045	+ 21
Jižní Afrika	40,755	54,110	+ 13,355	+ 35
Kanada	23,341	36,755	+ 13,414	+ 57
USA	356,288	429,764	+ 73,476	+ 21
Argentina	54,695	90,734	+ 36,039	+ 65
Ostatní	374,072	604,881	+ 230,809	+ 62
	1.670,230	2.226,367	+ 556.137	+ 33

Vývoz do Německa zkresluje nám také celkovou bilanci vývozu do jednotlivých zemí. Všimneme-li si tabulky, která ukazuje vývoj exportu po devalvaci podle toho, zda šel do států clearingových, kontingentových nebo států volných, vidíme, že vývoz do států clearingových stoupl o 34%, ale odečteme-li vzestup vývozu do Německa o 57%, zbude nám celkový vzestup jen o 14%, tedy podstatně méně než činí devalvační kvota — ve skutečnosti tedy je to pokles. Podobný případ máme u států kontingentových, kde celkový vzestup vývozu činí 7.9%, což je ovšem sám o sobě již značný pokles proti roku 1933, ale odečteme-li vzestup vývozu, připadající na Turecko (o 143%), který byl způsoben dodávkou zbraní a nemá tedy svoje odůvodnění v devalvačním opatření, zůstane nám celkový vzestup jen o 1.4%.

Skutečným ziskem z devalvace je vzestup vývozu do volných zemí. I zde hraje značnou roli vývoz zbraní (Čína, Bolívie, zahrnutá v „Ostatních zemích“), ale ten jistě nepřichází v úvahu při velmi značném vzestupu exportu

do Švédska, do Kanady, Argentiny, jižní Afriky, takže zde ukazuje devalvační opatření úspěch.

Velmi značný pokles vývozu — i v devalvovaných korunách — je zaznamenán do Maďarska, Polska, Francie, přes Hamburk a přes Brémy. Tyto dva poslední případy nemusí nás však bolet, protože souvisí s vývojem poměrů v Německu a ukazují spíše mezinárodní bojkot německého zboží (za které je často československé zboží, vyvážené v transitu přes Hamburk, vydáváno) a bojkot německé námořní plavby. Ostatně co bylo ztraceno zde, bylo získáno přímo v odběratelských zemích. Pokud jde o jednotlivé druhy zboží vykazuje největší pokles vývozu cukru (počítáme-li změněnou hodnotu koruny, je to pokles o 40%), obilí, sladu, luštěnin atd. a jablonecké bijouterie. V hodnotě vykazuje sice vzestup vývoz papíru o 5.2 mil. Kč, to jest o 8%, ale tonáž se snížila s 32.664 na 32.401 tun, při čemž před devalvací jedna tuna přišla průměrně na 1.980 Kč, po devalvací na 2.190 Kč. Vývoz papíroviny poněkud stoupl, cena se zvýšila z 1.040 na 1.160 Kč. Pokles tonáže v exportu vykazuje také duté sklo, jež v hodnotě stoupl o 19%, jehož však bylo vyvezeno v roce 1933 35.931 tun, kdežto v roce 1934 pouze 35.612 tun. V roce 1933 byla průměrná cena 4.530 Kč, v roce 1934 5.170 Kč. Devalvace šla zde ve prospěch podnikatele, nikoli dělníka. U lisovaného skla se zvýšila rovněž cena velmi značně, a sice ze 4.370 na 5.280 Kč, zato velmi málo stoupla u skla tabulového, z 1.823 na 1.920 Kč. Konečně klesl také vývoz hotových výrobků bavlněných, a to hotových látek s 9.353 na 8.606 tun. Naproti tomu vývoz onoho zboží, které se počítá na páry (zboží pletené), stoupl z 8 na 12.6 mil. párů, ale celkový finanční efekt nebyl žádný, protože vzestup proti roku 1933 v celkové hodnotě činí jen 0.6%, naproti čemuž stojí zdražený dovoz suroviny, takže saldo je u bavlněného zboží naprosto nepříznivé. Ale to platí u textilu, jak se zdá, obecně, neboť u hedvábí činí saldo pouze plus 8%, u hotových výrobků lněných, konopných a jutových 14% a hotových výrobků vlněných 15%. Značnější vzestup (u lnu o 38% a u vlny o 35%) při celkové hodnotě vyvezeného zboží připadá na vzestup vývozu polotovarů a je v přímé souvislosti s dříve zmíněným již vývozem do Německa.

Domnívám se, že z tohoto rozboru čísel lze zcela objektivně dospět k závěru, že nelze tvrdit, že by „přirozený kurs měny, odpovídající vnitřní hladině cenové, obnovil aktivitu naší obchodní bilance“, nýbrž že tato aktivita byla obnovena

1. brzděním dovozu, který se podařilo v roce 1934 podstatně snížit,

2. mimořádným vzestupem vývozu do Německa z důvodů, které s provedením devalvace nemají žádné souvislosti,

3. vývozem zbraní.

IV.

Kdo se odváží napsat, že bude třeba pokračovat v deflaci, může si býti naprosto jist tím, že bude pranýřován jako veřejný nepřítel číslo jedna. Slovo deflace je na indexu, při čemž panuje roztomilý zmatek v pojmech, dokonce i u vysokoškolských učitelů, kteří si někdy neujasňují rozdíl mezi deflační teorií (to jest výkladem krise jakožto důsledku zhodnocování zlata) a deflačním procesem (čili zhroucením hospodářských čísel bez ohledu na příčinu). Přes nebezpečí, že budu prohlášen za škůdce hospodářských zájmů, nemohu než tvrdit dnes opětně to, co jsem napsal již v citovaném článku v Přítomnosti 31. ledna 1934, že totiž devalvací není ukončen deflační proces a že i po provedení devalvace musíme pokračovat v deflaci. Máme totiž řešit tři problémy, které stále zůstávají zásadními problémy našeho hospodářství a jichž rozřešení je jedinou cestou z krise: je to problém cenový, problém úrokový (a to je tedy vlastně rovněž problém cenový, protože úrok je cenou za úvěr) a je to konečně problém administrativní.

Především pokud jde o problém cenový je pravda, že jsme devalvací přizpůsobili hladinu vnitrozemských čísel vnější hodnotě měny a odstranili tudíž, jak chtěl Engliš, cenovou disparitu — ale ovšem pouze tuto disparitu, to jest mezi vnějšími a vnitřními cenami. Neodstranili jsme však disparitu mezi cenami vnitřními navzájem. A tento vnitřní nepoměr je s to ohrozit i vyrovnání s cizinou, jestliže se celá domácí cenová hladina nepřizpůsobí nové základně. Ceny jsou výrobní náklady. I když zákon o mezinárodním vyrovnávání kupní síly je dnes, kdy prakticky není volné mezinárodní směny, vyřazen ze své plné působnosti, je přece jen třeba počítat s tím, že se jednou chceme k uvolnění trhů dostat a pak za normálních poměrů se vyrovnání cenových parit uplatnit musí. Je tedy otázka přizpůsobení cenové hladiny nanejvýše otázkou času, v žádném případě se však obnovení rovnováhy hospodářských čísel nemůžeme vyhnouti. Skutečná porucha v hospodářství vznikla přece především tím, že se nezhroutila všechna hospodářská čísla, nýbrž jen některá, že ceny pružné reagovaly na nadvýrobu okamžitě, jiné ceny držely se houževnatě na staré výši a byly dokonce v této tendenci různými zásahy ať soukromoprávními nebo veřejnoprávními posilovány. Kdyby všechny ceny, sazby, poplatky byly klesly rovnoměrně, kdyby stejně byl klesl důchod, nebylo dnes krise. Ale právě proto, že tohoto rovnoměrného poklesu nebylo, byla porušena hospodářská rovnováha a dokud ji neobnovíme, nemůže býti o návratu z krise vůbec řeči. Jde o hospodářskou

spravedlnost, což je opět předpoklad návratu důvěry, na které je naše úvěrové hospodářství vybudováno. Kdo ztratil jednu třetinu svého důchodu, ale naproti tomu je za předměty denní potřeby, na poplatech, daních, sazbách, nucen vydávat průměrně pouze o 7% méně než v roce 1929, má pocit sociální křivdy. Nechci podceňovat mravní stránku této věci, neboť její projevení se v radikalizaci davů je zřejmé — ale jde především o stránku čistě hospodářskou. Vyrovnaný hospodářský a sociální řád předpokládá vyrovnanou důchodovou hladinu. Uměle udržované ceny zvyšují kvotu, která na ně připadá z celkového národního důchodu na úkor ostatních. Je-li cena určitého zboží dnes stejná jako byla v roce 1929, znamená to, že při sníženém důchodu za předpokladu stejného konsumu musíme na ono zboží věnovat větší částky než dříve. To se projeví v každém případě nepříznivě. Bud' se sníží spotřeba onoho zboží, nebo je-li tak nízká, že nemůže být dále snižována, musí se snížit spotřeba jiných statků. Vysoké ceny, zejména statků nezbytných (právě tak jako vysoké daně, dávky, poplatky) působí tedy krizi i v oněch oborech, kde ceny byly sníženy.

Východiskem z této situace je přizpůsobení nepružných čísel. Víme ovšem, že s jedné strany se doporučuje opačný postup — inflace nebo pronikavá devalvace, která by zvýšila ceny — ale není třeba v této souvislosti dokazovat nepromyšlenost tohoto požadavku, jenž by sice mohl zvýšit pružné ceny (není vyloučeno, že by zvýšil také ceny nepružné), ale nezvýšil by důchody. Nezbyvá než působit všemi prostředky k vyrovnaní hospodářských čísel. Možná — nechci to vylučovat — že nám devalvace ulehčila tento vyrovnávací proces, ale v žádném případě jej nezastavila.

Není třeba rozebíratí podrobně otázku úrokových sazeb, kde je obdoba naprosto dokonalá a kde stojíme především před otázkou reorganizace celého úvěrového systému, překrveného a absorbujícího z výroby pro vlastní potřeby administrativní více, než kolik činí spravedlivá odměna za službu, kterou výrobě prokazuje. Jen na to bych chtěl upozornit, že s téže strany, se které se nejvíce protestuje proti deflaci, volá se po oddlužení — jako by to nebyla deflace!

Máme však ještě třetí naléhavý problém, a to je otázka veřejné administrativy. V roce 1929 činily podle státní účetní uzávěrky státní výdaje administrativní 10.275,43 mil. Kč a byl vykázán přebytek 1.012,64 mil. Kč. V roce 1933 činily výdaje 9.587,98 mil. Kč a vykázán schodek 1.703,13 mil. Kč. Pro rok 1935 se preliminář proti roku 1934 zvýšil a není tajemstvím, že ani toto zvýšení nevystačí na všechny úkoly, které se na finanční správu kladou. Je třeba míti na mysli, že jsme v roce 1929 měli podle odhadu národní důchod 80

až 90 miliard, kdežto v roce 1934 činil sotva více než 50—55 miliard. Podíl, který veřejná administrativa (což není jen státní správa) stravuje z národního důchodu, se tudíž velmi podstatně zvýšil, daně, dávky a poplatky staly se tíživější, brzdí výrobu a musí být odbourány.

Vezměme si na příklad ceny uhlí, jakožto základní suroviny pro výrobu. Zůstaly z největší části téměř nezměněny od roku 1929, ale rozebíráme-li příčiny této ztrnulé cenové hladiny, vidíme, že to není v první řadě vina těžařů, nýbrž doprava a distribuce. Československo má stále ještě nejvyšší tarify uhelné v celé Evropě. Snížit je znamená však zvýšit deficit železnic, který už dnes tlačí na státní pokladnu několika sty miliony ročně. Stojíme tudíž před organizačním problémem jednak železničního podniku, jednak státní administrativy vůbec.

A právě tak, jak je tomu u uhlí, je tomu ve všech téměř případech. Otázka snížení daňového břemene je otázkou reorganizace administrativy, právě tak jako otázka nižší úrokové sazby je především, byť i ne výhradně — otázkou reorganizace úvěrnictví. To vše je velmi nepopulární a znamená drobnou houževnatou práci. Devalvace byla svojí jednoduchostí svůdná. Proto získala okamžitě tolik přívrženců, kteří byli ochotni přehlédnouti vše ostatní, co devalvací rozřešeno nebude. Upozorňoval jsem na tyto momenty a domnívám se, že jsem měl a mám pravdu. Devalvací se cenová hladina nezměnila. Tím zůstal ovšem také zachován nepoměr výnosu zadlužených objektů k starým dluhům, které naduřely a stávají se naprosto neúnosné. Tíživost veřejných dávek se po devalvací také nezmenšila a jsme-li dnes svědky toho, že se začínají odbourávat srážky s platů státních zaměstnanců, aniž se provedla tolik let slibovaná reorganizace administrativy, pak si to sice můžeme vysvětlit politicky, ale nikoli hospodářsky a musíme se ptát, k jakým koncům může tato politika vést. V posledních letech se zvyšoval průměrně ročně státní dluh o 2 až 3 miliardy Kč (francouzská půjčka, půjčka práce, pokladniční poukázky, zálohy u Národní banky, Poštovní spořitelny), letos musíme počítat s dalším zvýšením. Nejtíživějším problémem státních financí se stává dluhová služba. Kdo studoval vývoj rakousko-uherských financí, vzpomene si jistě na období, která zde byla před rokem 1818 a později před rokem 1868. Nechceme-li však dospět k stejným koncům, k jakým se dostalo Rakousko, pak je nutno začít dělat jinou politiku — třeba nepopulární.

Dr. Engliš není patrně spokojen s vývojem poměrů po devalvací, protože praví na jednom místě citovaného článku: „Bylo-li možno na devalvační základně dělati více a neudělalo-li

se, není vina základna.“ — Není a je. Je vinna potud, že se za devalvační kampaně vzbudily neoprávněné naděje, co vše se stane, bude-li devalvace provedena — a tyto naděje se nesplnily. Nebylo by dobře zapomenout, že se za devalvační kampaně mluvilo o roztočení kol našeho hospodářství, kdežto dnes už se jen konstatuje, že se sestupný proces zastavil. To je jistý rozdíl. Řeklo se, že devalvace znamená konec deflace — nelze se divit, že se toto heslo bere nyní doslovně a že se odmítají nezbytné další zásahy do hladiny cenové, úrokové a že se nezasahuje do státní administrativy. Právě toho jsem se obával a moje obava se také splnila.

Bylo by však nespravedlivé přezírat dobré účinky devalvace. Kromě toho, že umožnila rozšíření vývozu do volných zemí, spatřuji její největší úspěch v tom, že byla po jistou dobu morální vzpruhou, byla injekcí, která malověrným dala opět víru v překonání obtíží doby, že ukázala schopnost vlády provést rozhodné činy. Škoda, že nebyl program podevalvačních prací podrobněji vypracován, že na devalvační základně se nepostupovalo záměrně dále, nýbrž že programové zásahy do hospodářství se vyčerpaly jen akcemi, na nichž největší zásluha patří novému guvernéru Národní banky, t. j. zřízením Reeskontního ústavu, vytvořením intervenčního konsorcia pro státní papíry a soupisem cizích hodnot. Vlastní vládní činnost v otázkách hospodářských byla však skrovná.

Nikdy není pozdě na nápravu. Bylo by však dobře, kdyby se začalo již intensivně na ní pracovat, protože nesmíme pouštět se zřetele úsilí, se kterým se snaží vyváznout z krise ostatní státy. Československo, jakožto stát vysloveně vývozní, nesmí se dát předstihnout!

Jiří Hejda.

R o z h l e d y

Vývoj konjunktury v lednu.

Odběry surovin většinou dále poklesly, prosincový index průmyslové výroby mírně stoupl.

Leden dosti zklamal naděje těch, kdož čekali podle vývoje světového, že konjunktura v Československu se vydatněji zlepší. Zatím co ve světovém průměru je hospodářská konjunktura od října 1934 na dalším vzestupu, jenž je zvláště veliký v Americe a jenž jinde je znatelný právě v lednu, u nás zaznamenáváme málo stop vzestupu. Konjunkturální řady